

ISSN 1392-0456 (Print)
ISSN 2029-7181 (Online)
<https://doi.org/10.15823/istorija.2021.123>

Istorija / History

2021, t. 123, Nr. 3, p. 147–150 / Vol. 123, No. 3, pp. 147–150, 2021

VYTAUTO
DIDŽIOJO
UNIVERSITETAS
MCMXXII

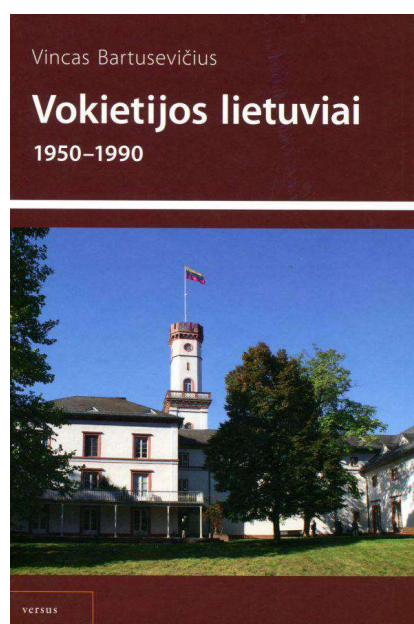
Pasaulio lietuvių istorijos dėlionės: Vokietijos lietuviai

Dr. Ina Ėmužienė

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Dokumentinio paveldo tyrimų departamentas, Lituistikos skyrius
Gedimino pr. 51, LT-01109 Vilnius.

El. p. ina.emuziene@gmail.com

BARTUSEVIČIUS, Vincas. *Vokietijos lietuviai 1950–1990*. Vilnius: Versus, 2021, 496 p.

1 il. *Leidinio viršelis*

Pastaraisiais metais vis daugiau dėmesio sulaukia lietuvių diasporos istorija. Į pasaulio lietuvius žvelgiama vis giliau, analizuojama diasporos komunikacija,¹ organizacijos,

¹ ARLAUSKAITĖ-ZAKŠAUSKIENĖ, Inga. *Vilties desantas: JAV radijo transliacijos į Sovietų Lietuvą*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019.

tiriamas kultūrinis gyvenimas, rekonstruojama istorija,² biografijos³. Nedaloma bendro diasporos vaizdo dalis yra lietuvių bendruomenių, lietuvių salų istorijos, kurios sudaro bendrą diasporos istoriją žemėlapi. Galime susipažinti su Didžiosios Britanijos⁴, Prancūzijos lietuviais⁵, bent akies krašteliu žvilgtelėti į Amerikos lietuvių gyvenimą⁶. Visgi dar daug lietuvių bendruomenių yra pamirštos, jų pasakojimai dar laukia pasakotojų ir tyrėjų. Neatsiejama šio žemėlapio dalis yra Vokietijos lietuvių bendruomenės istorija.

Vokietija lietuvių diasporos istorijoje suvaidino itin svarbų vaidmenį, čia prisiglaudė tūkstančiai lietuvių, vėliau pasklidę po visą pasaulį, čia gimė DP lietuvių emigracijos karta. Šią baltąją istorijos dėmę ėmėsi užpildyti Vincas Bartusevičius. Jis Vokietijos lietuvius tarsi antropologas ilgus dešimtmečius analizavo ir stebėjo, pažino iš vidaus, pats buvo aktyvus bendruomenės narys. Būdamas profesionalus sociologas ir istorikas, šią temą tyrinėjo ne vieną dešimtmetį, jai buvo skirta jo knyga „Lietuviai DP stovyklose Vokietijoje 1945–1951“. Knygoje tyrinėjamas ir aprašomas lietuvių gyvenimas ir likimas atsidūrus Vokietijos DP stovyklose.⁷ Kaip dažnai nutinka, po šios knygos pasirodymo buvo laukiama jos tęsinio, kuris skaitytojus pasiekė šiemet, tik po autoriaus netikėtos mirties. Abi knygos apipavidalintos panašiai, sudaro tarsi dvitomį tiek turinio tąšos, tiek išvaizdos prasmėmis. Šiandien norėtusi giliau panagrinėti antrąją knygą, kurioje žvelgiama į Vokietijos lietuvių gyvenimą po DP stovyklų uždarymo. Tai – šios recenzijos / apžvalgos herojus „Vokietijos lietuviai 1950–1990“.

Prieš žengiant toliau, svarbu pažymėti, kad autorius nespėjo pabaigti knygos, netikėtai mirė 2020 m. Knygos mokslinė redaktorė Daiva Dapkutė įvadinėje dalyje meistriškai pristatė neužbaigtosios knygos kelionę, taip pat skaitytojui aiškiai apibrėžė savo indėlį galutiniame leidinyje. Mokslinė redaktorė pasirinko išlaikyti autoriaus sumanymą, iš esmės nekeitė knygos juodraščio, tik jį paredagavo ir pataisė. Paliko originalų turinį, knygą papildė anksčiau publikuotais Bartusevičiaus tekstais, kurie sugulė paskutiniuose skyreliuose.⁸ Nepaisant neužbaigtumo, kuris kartkartėmis išlenda skaitant knygą, joje matyti itin detalus Vokietijos lietuvių gyvenimo vaizdinys. Mokslinės redaktorės darbas ir knygos autoriaus paliktų tekstų jungtis atskleidžia ne tik Vokietijos lietuvių gyvenimą po 1950 m., bet ir reprezentuoja sudėtingus ir svarbius lietuvių organizacijos diasporoje aspektus. Knygoje pateikiamas mažos, bet stiprios Vokietijos lietuvių bendruomenės

² EIDINTAS, Alfonsas. *Lietuva ir masinė išėivystė 1868–2020 metais*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2021.

³ SKIRIUS, Juozas. *Garbės generalinis konsulas Vytautas Čekanauskas. Atstovavimas Lietuvai JAV Vakarų pakrantėje*. Vilnius: Vaga, 2021; ALEKSANDRAVIČIUS, Egidijus. *Adamkus*. Vilnius: Tyto alba, 2021.

⁴ DAPKUTĖ, Daiva (sud.). *Didžiosios Britanijos lietuvių bendruomenė: praeitis, dabartis, ateitis*. Vilnius: Versus aureus, 2008; BARĖNAS, Kazimieras. *Britanijos lietuviai 1947–1973*. Londonas: Nida, 1978; *Britanijos lietuviai 1974–1994*. Londonas: Nida, 1997.

⁵ SALDUKAS, Linas. *Prancūzijos lietuvių bendruomenė: istorija ir dabartis*. Vilnius: Versus aureus, 2009.

⁶ STRAVINSKIENĖ, Vitalija. *Pasaulio lietuvių bendruomenė 1949–2003*. Vilnius: Artlora, 2004.

⁷ BARTUSEVIČIUS, Vincas. *Lietuviai DP stovyklose Vokietijoje 1945–1951*. Vilnius: Versus aureus, 2012.

⁸ Nuo „Vokietijos lietuvių jaunimo sąjunga“ iki „Kultūrinis, visuomeninis ir religinis gyvenimas“, l. 373–426.

(įvairiais skaičiavimais, apėmusios 8 000–10 000 žmonių, o vėliau vis mažėjusios) vaidmuo plačiame lietuvių diasporos kontekste.

Paėmus į rankas knygą, ši skaitytoją iš karto pribloškia didžiuliu kiekiu informacijos, detaliais aprašymais, lentelėmis, skaičiais ir datomis. Iš pradžių tai išmuša iš vėžių, kita vertus, leidžia suvokti autoriaus įdirbį ir gebėjimą surinkti, susisteminti, taip pat ir suvaldyti didžiulius kiekius informacijos. Knygos autorius naudojosi Lietuvių kultūros instituto, Vasario 16-osios gimnazijos, Lietuvių išeivijos instituto fondais, taip pat Vokietijos krašto valdybos informacinių pranešimų medžiaga, tyrimą papildė diasporos spaudos analizė. Skaitant knygą neapleidžia mintis, kad ne visi šaltiniai ir nuorodos į informaciją tilpo išnašose, daug žinių atėjo iš asmeninių autoriaus patirčių ir ilgų tyrimo metų. Taigi suprantamas mokslinės redaktorės pasirinkimas nepildyti ir netęsti autoriaus pradėto tyrimo savo autoriniais tekstais. Atliepti tokio kiekio informacijos, neturint asmeninio santykio su objektu, kokį turėjo Bartusevičius, o juolab priėjimo prie šaltinių, būtų neįmanoma.

Neatsiejamas šios knygos bruožas yra autoriaus ir tyrimo objekto artimas ryšys. Bartusevičius buvo knygoje aprašomos bendruomenės dalis. Dar būdamas mažas atsidūrė emigracijoje, mokėsi DP stovyklose, baigė Vasario 16-osios gimnaziją, studijavo jau Vokietijoje, kur ir praleido visą gyvenimą, savanoriavo ir dirbo įvairiose Vokietijos lietuvių organizacijose. Aktyviai dalyvavo Vasario 16-osios gimnazijos veikloje, inicijavo Lietuvių kultūros instituto steigimą, jame ilgus metus dirbo. Šioms dviem organizacijoms šioje knygoje skiriama gana daug dėmesio. Svarbu pabrėžti, kad autoriui, nepaisant artimo santykio, pavyko išlaikyti kritiškumą ir neutralumą objekto atžvilgiu. Tyrėjo pasirinktas pasakojimo stilius ir surinkti šaltiniai leido išvengti asmeninių pažiūrų proveržių ar bendruomenės konfliktų nešališko vertinimo. Skaitant visiškai neįmanoma asmeninio tyrėjo santykio su aprašomais įvykiais ar išryškėjančiais bendruomenės vidaus nesutarimais. Stebėtinas ir sveikintinas autoriaus gebėjimas pateikti informaciją nešališkai, išvadas ir vertinimus paliekant patiems skaitytojams.

Knyga sustruktūruota gal kiek neįprastai, kiek enciklopediškai. Kita vertus, ją skaitant nuosekliai, išryškėja labai išsamus Vokietijos lietuvių bendruomenės gyvenimo vaizdas, tikrai plačiame Europos ir pasaulio lietuvių kontekste. Knyga sudaryta tarsi iš dviejų pagrindinių dalių, skyrių: Vokietijos lietuvių bendruomenės istorijos⁹ ir atskirų jos dalių / organizacijų aprašymų.¹⁰

Pasakojimas pradedamas trumpu lietuvių gyvenimo DP stovyklose aprašymu, kuris pirmosios knygos¹¹ neskaičiusiam skaitytojui padės suvokti kontekstą, kuriame atsiduriama. Pagrindinėje, pirmojoje, dalyje detalai rekonstruojamas Vokietijos lietuvių bendruomenės formavimasis ir gyvenimas 1950–1990 m. Visas pasakojimas suveriamas

⁹ Pirmasis skyrius: Vokietijos lietuvių bendruomenė 1950–1990 metais, l. 47–252.

¹⁰ Antroji dalis apima atskirų organizacijų ir veiklų aprašymus, pvz., Lietuvių Vasario 16-osios gimnazija, l. 253–272; Vokietijos lietuvių jaunimo sąjunga, l. 373–386; Kultūrinis, visuomeninis ir religinis gyvenimas, l. 413–426.

¹¹ BARTUSEVIČIUS, Vincas. *Lietuviai DP stovyklose Vokietijoje 1945–1951*. Vilnius: Versus aureus, 2012.

ant Vokietijos bendruomenės kūrimosi ašies, per ją aprašomas lietuvių gyvenimas Vokietijoje. Knygos autorius preciziškai, chronologiniu principu rekonstravo sudėtingus Vokietijos lietuvių gyvenimo periodus, tranziciją nuo DP stovyklų gyventojų iki visaverčių Vokietijos piliečių ir Pasaulio lietuvių bendruomenės narių. Paraleliai pasakojamas ir Vokietijos lietuvių vidinis susiorganizavimas, draugijų, organizacijų steigimas, aprašomas kasdieninis gyvenimas. Šiam pasakojimui skiriama kone pusė knygos ir jis ryškiai dominuoja likusios dalies atžvilgiu. Pasirinktas formatas ir knygos struktūra leidžia skaitytojui šia dalimi naudotis tarsi enciklopedija, skirta pažinčiai su Vokietijos lietuvių gyvenimu, suvertu ant Vokietijos lietuvių bendruomenės kurpalio. Atsivertus bet kuri skyrelį galima sužinoti svarbiausius faktus ir reikalingą informaciją.

Antroji knygos dalis skirta smalsesniai skaitytojui, kuris nori pasigilinti į svarbiausių Vokietijos lietuvių organizacijų istoriją ir reikšmes. Pirmiausia akis užkliūva už pasikartojančių temų ir aprašymų, visgi šios dalies pasakojimas nors ir atliepia pirmojoje aptartus įvykius ar organizacijas, čia jie išskleidžiami ir pristatomi daug giliau, plačiau, iš kitų perspektyvų, apibrėžiant reikšmes. Autorius nespėjo užbaigti visų šios dalies skyrių, paliko tik planuojamą knygos turinį, taigi verta pagirti mokslinę redaktorę, kuri meistriškai pašalino šiuos trūkumus ankstesniais autoriaus darbais. Visgi skirtumas apčiuopiamas tiek per skyrelių apimtis, tiek per tyrimo gilumą, nebaigti skyreliai atrodo kur kas kukliau. Tenka tik apgailestauti, kad autorius taip ir nespėjo plačiau aprašyti ir iširti skirtingų konfesijų lietuvių gyvenimo, moterų organizacijų ir daugelio kitų veiklų, kurias planavo.

Iš bendro knygos vaizdo išsiskiria ryškiausiai ir detaliausiai aprašyta Lietuvių Vasario 16-osios gimnazija. Nors knygos autorius su šia įstaiga turėjo itin artimą asmeninį santykį, skaitant to nesijaučia. Šiame skyriuje išryškėja antroji svarbi knygos gija – Vokietijos lietuvių sąsajos ir vaidmenys pasaulio lietuvių kontekste. Skyriuje atskleidžiama, kaip viena mokykla ir jos išlaikymo klausimas tapo Vokietijos ir pasaulio lietuvių edukacinio ir kultūrinio gyvenimo centru. Aplink šią įstaigą ir bendruomenės pastangas ją išlaikyti sukosi didelės dalies Vokietijos lietuvių gyvenimas. Per vienos įstaigos – mokyklos istoriją autorius meistriškai išskleidė visos lietuvių bendruomenės gyvenimą Vokietijoje, taip pat po pasaulį pasklidusių dipukų kartos sąsajas su Vokietija. Šis skyrelis galėjo tapti atskira knyga, kuri tikrai būtų nenuvylusi skaitytojų tiek turiniu, tiek apimtimi.

Baigiant norisi pasidžiaugti, kad ši knyga mokslinės redaktorės ir autoriaus šeimos dėka, kurie nepaliko rankraščio dūlėti archyve, visgi pasiekė skaitytoją. Knyga, net ir jaučiant jos neužbaigtumą, yra neabejotinai vertingas indėlis lietuvių diasporos istorijos dėlionėje, užpildo labai svarbią istorinės atminties tuštumą ir primena nors ir mažos, bet suvaidinusios reikšmingą vaidmenį Vokietijos lietuvių salos istorijas. Autoriaus papasakotas Vokietijos lietuvių gyvenimo vaizdinys atskleidžia naujas tiek Europos lietuvių, tiek pasaulio lietuvių istorijos suvokimo perspektyvas. Atvejo analizės perspektyva, atskirų organizacijų išskyrimas įgalina autorių pristatyti svarbius išeivijos pasaulio lūžius ir veikėjus, lietuvių diasporos susiorganizavimo ir išgyvenimo istoriją.